

В статье раскрывается опыт проектирования результативного компонента научно-методической системы становления профессионализма будущего педагога, что подразумевает разработку критериев, показателей, параметров, уровней его сформированности.

© 2007

Каніковський О.Є., Сандер С.В., Бондарчук О.І., Сергєєв С.В.

ФАКТОР ТА ФУНКЦІЇ ВИКЛАДАЧА В УМОВАХ СУЧАСНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Розбудова державності, процес євроінтеграції, викликають потребу суспільства у творчих, інтелектуально розвинених, діяльних, громадянах, викликають необхідність створити умови для розвитку, розкриття здібностей і таланту особистості, що зумовлюють нові тенденції в розвитку освіти [3], зокрема впровадження кредитно-трансферної системи.

Сучасний етап підготовки майбутніх фахівців характеризується значним збільшенням обсягу та складності навчального матеріалу, прискоренням темпів його засвоєння.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Такий стан в значній мірі є наслідком "інформаційного вибуху", він зумовив виникнення нових напрямків наукових досліджень, нових навчальних предметів, що закономірно привело до інформаційного перенасичення учбових програм [2, с.4].

Разом з тим, вищий навчальний заклад повинен одночасно з підготовкою висококваліфікованого фахівця своєї галузі адаптувати молоду людину до життя у демократичному, культурно розмаїтому, відкритому суспільстві, надавати необхідну соціальну підготовку студентам, сприяти їх моральному та емоційному розвитку [1].

В таких умовах роль викладача неможливо переоцінити, адже саме він впливає на формування поглядів молодих людей, їх поведінку і тим самим, до певної міри, коригує процес формування майбутнього громадянина [5].

Викладач в системі вищої освіти має не лише майстерно викладати власну дисципліну, але й стимулювати студента до саморозвитку та самовдосконалення, допомагати організувати його діяльність у певному середовищі, іти власним, індивідуальним, унікальним та неповторним шляхом, реалізувати свій творчий потенціал [6, с.7]. У зв'язку з цим зростає роль і значення педагогічної майстерності викладачів, рівня їх психологічної, педагогічної та методичної здатності керувати процесом підготовки спеціалістів відповідно до сучасного рівня вимог, розв'язувати нові проблеми та завдання вищої медичної освіти в умовах її реформування.

Формулювання цілей статті... Це спричиняє необхідність переглянути питання про роль, фактор викладача в системі вищої освіти на сучасному етапі в умовах її модернізації, переходу до кредитно-трансферної системи.

Виклад основного матеріалу дослідження... На основі власних спостережень та їх аналізу, вважаємо, що викладач є дзеркалом суспільства. Соціальне середовище через об'єктивні і суб'єктивні чинники, мотивації і потреби визначає самоорганізацію особистості викладача, його інтелектуально-вольову спрямованість.

Кожний час висуває до нього свої вимоги. Всі процеси, що відбуваються в суспільстві, мають безпосереднє відношення до педагога. Необхідність докорінної перебудови вищої школи сучасної України, а разом з тим діяльності викладача, визначає соціальне замовлення. Нині здійснюється соціальна функція вищої школи, зростає необхідність у посиленні ефективності навчально-виховного процесу. До викладача вищої школи суспільство ставить ряд суттєвих вимог. У діяльності викладача немає дрібниць, у ній все важливе, але особистість викладача важить найбільше.

Викладач повинен бути завжди в центрі уваги своїх вихованців. Він має забезпечувати процес розвитку особистості студента і стати суб'єктом розвитку своїх особистісних і професійних якостей, повинен сам постійно самовдосконалюватися.

Щаблем професійного росту, вдосконалення та самореалізації викладача є педагогічна майстерність, яка складається з наступних компонентів:

1. Педагогічні здібності: вміння контактувати з аудиторією, чітко ставити завдання, доводити до студентів кінцеву мету.
2. Педагогічний оптимізм: викладач у кожному студенті повинен бачити особистість.
3. Педагогічний такт: уміння створити психолого-педагогічний мікроклімат, коли протягом всього заняття забезпечується атмосфера ділового, зацікавленого співробітництва, уміння зрозуміти їх психологічний стан і виявити вплив на них.

4. Педагогічна техніка: культура зовнішнього вигляду (уміння сидіти, стояти, ходити по аудиторії, виявляти упевненість, спокій, доброзичливість, гарна постава, одяг, зачіска, міміка, емоційна виразність, уміння слухати, ставити запитання, розуміти іншого).

5. Педагогічна гордість: щире бажання так викласти учбовий матеріал, щоб студент перевершив свого викладача.

6. Теоретичні знання, які педагог здобув у вищому навчальному закладі і знання, які він отримані в результаті самоосвіти. Безперервна самоосвіта викладача – обов'язкова передумова створення суспільства, що постійно навчається і самовдосконалюється.

7. Методична майстерність: викладач постійно повинен мати на увазі, чому і як навчати.

8. Мовна культура: темп мовлення, інтонації, гумор.

9. Особисті якості викладача. Адже лише особистість може виховати особистість.

Самореалізація – це тривалий процес, що призводить особистість до завершеності і повної досконалості і приносить їй відчуття самозаспокоєння. Самореалізація – це безперервний процес пошуку сенсу, цінностей, можливостей втілення того, що може зробити кожна людина, якщо вона навчає і виховує інших. Рушійною силою процесу самореалізації є самоорганізація.

"Який шлях веде до справжньої людини, яка таїться в нас?" – над цим запитанням розмірковував великий український філософ Г.Сковорода, і наприкінці життя дійшов висновку: "пізнай себе", "слухай себе", "заглянь в самого себе".

Працюючи над проблемою самореалізації особистості викладача у навчальній діяльності потрібно окреслити контури динамічної моделі творчого викладача, який зможе реалізуватися як фахівець та особистість.

Створились умови для самоактуалізації особистості викладача. Насамперед – це розкріпачення творчого викладача у виборі форм, методів, засобів навчання, зміни критеріїв оцінки результатів роботи викладача, самовдосконалення.

Сучасні підходи до проблеми психолого-педагогічної підготовки викладачів вищих навчальних закладів зумовлюють існування базової системи психологічних, педагогічних та методичних знань та вмінь, яка включає в себе такі елементи:

1. оволодіння психологічними та педагогічними закономірностями професійної підготовки спеціалістів відповідного профілю;

2. розвиток сучасного методичного мислення, що дозволяє кваліфіковано вирішувати нові проблеми вищої освіти в процесі її постійного удосконалення.

3. оволодіння сучасним арсеналом методів, засобів і форм навчання, які б охоплювали всі сторони та етапи професійної підготовки майбутнього фахівця;

Практичні заняття з студентами складають переважну частину педагогічної діяльності викладачів, тому підготовка та проведення занять, складання методичних матеріалів до них в сучасній вищій школі вимагає певної системи професійних, психолого-педагогічних, методичних знань, навиків та вмінь.

У цій системі виділяють її основну частину, яка визначає необхідний базовий рівень психолого-педагогічної і методичної підготовки викладачів. Ця частина включає в себе систему методичних вмінь, які в комплексі забезпечують педагогічно і психологічно правильну організацію навчального процесу і тактики викладача у ньому на різних його етапах, покликану забезпечити усі необхідні умови для навчального процесу з метою його оптимізації:

1. вміння визначити актуальність навчальної теми, її професійне значення, створити позитивну мотивацію до її вивчення;

2. вміти визначити навчальні цілі практичного заняття, при цьому чітко диференціювати такі цілі залежно від рівня професійної підготовки;

3. вміти визначити виховні цілі заняття, оскільки вони пов'язані з формуванням особистості майбутнього фахівця;

4. вміти провести відбір навчального матеріалу для практичного заняття, структурувати такий матеріал на основі виділення основних елементів, визначення логічних зв'язків між ними;

5. вміти правильно організаційно-методично побудувати заняття, визначити цілі, функції та зміст його основних етапів;

6. вміти створити матеріали для контролю, які б відповідали різним рівням професійної підготовки;

7. вміти створити оптимальні учбово-методичні умови формування професійних навичок та вмінь, володіти індивідуальним та диференційованим підходом до кожного студента і налагодити співпрацю з ним з врахуванням його потреб, вимог, можливостей та здібностей;

8. вміти скласти навчальні інструктивні матеріали: орієнтовні карти, професійні алгоритми та ін. - для відпрацювання професійних вмінь та навиків студентів, для організації самостійної роботи студентів з літературою;

9. вміти проводити широке міждисциплінарне інтегрування;
10. вміти моделювати професійні ситуації, при цьому застосовувати весь діапазон ігрових, імітаційних методів навчання та ін.
11. вміти забезпечити чіткий контроль процесу навчання та вихідного рівня академічних знань студентів, які відповідають цілям, змісту предмета і сучасним вимогам;
12. вміти працювати у культурно розмаїтому середовищі з представниками різних рас, етнічних та національних груп.

Отже, організація навчального процесу має враховувати взаємодію різних методів і форм навчання, бути гнучкою, спрямованою не на максимальне навантаження студентів навчальним матеріалом, а на розвиток їхніх здібностей, виникнення у них позитивних емоцій і сприяти їхньому повноцінному психічному й фізичному розвитку, надавати студентам необхідну свободу та самостійність, заохочувати його до відповідальності та вміння самостійно приймати рішення, особливо у відповідальні моменти.

Вищенаведена система психолого-педагогічних та методичних вмінь є основою кваліфікаційної професіограми сучасного викладача і відповідає цілям професійної підготовки і підвищення кваліфікації викладацького складу вищих навчальних закладів.

Озброєння викладачів сучасним арсеналом педагогічних знань, навиків та вмінь є основою для творчого пошуку колективом кожної кафедри найбільш прийнятних для конкретної навчальної дисципліни форм, методів і засобів навчання. Безсумнівно є той факт, що комплексне поєднання індивідуальних особливостей методичного стилю і почерку кожного викладача складає цілісну картину педагогічної діяльності кафедри. При цьому слід чітко дотримуватись балансу між жорсткою методичною уніфікацією, стандартизацією учбово-методичної роботи та специфікою змісту і цілей конкретних навчальних предметів, тематикою окремих практичних занять, специфікою її методичних засобів, особливостями педагогічних переваг колективів кафедр.

Щоб закріпити прорив до нової гуманістичної, по-справжньому національної вищої школи, державі, суспільству треба плекати особистість того, хто навчає.

Якою ж вона має бути ця особистість? Як вчити?

Гуманно і ефективно. Треба орієнтувати студентів на навчання, яке розвиває, на ті знання, які формують особистість. Педагог мусить надати спілкуванню привабливості в очах вихованця і дати зрозуміти, що розглядає його як рівного собі, як гідну людину.

Викладач у системі вищої освіти у ході викладення навчального матеріалу довіреної йому дисципліни заохочує самостійну індивідуальну роботу студента, сприяє його мотивації, враховуючи індивідуальні можливості, вимоги, потреби та здібності кожного, спрямовує студента в необхідному руслі навчального процесу, при цьому не тяжіючи власним диктатом та не обмежуючи його свобод, водночас тримаючи руку на пульсі життя студентського колективу та контролюючи перебіг навчального процесу і рівень засвоєння знань студентами.

Особливим завданням викладача повинно бути пробудження у студентів інтересу до кожного заняття, організація активних дій студента, що є запорукою формування майбутнього фахівця. Інтерес повинен бути підкріплений зусиллями волі, задоволенням від одержаних знань, радістю від здолання труднощів.

Важливою ділянкою роботи викладача є готовність його до цілісного бачення студента. Викладаючи конкретний предмет викладач має поєднувати навчальний і виховний процес. Це єдина діяльність щодо сприяння формування особистості. Студент є центральною постаттю вищого навчального закладу. Викладач не повинен нав'язувати йому власну волю, а створювати можливості для вияву самостійності, самоорганізації, творчої активності.

Звідси акцент на формуванні самодостатньої людини, на переході від авторитарної до толерантної педагогіки, відхід від приниження особистості.

Викладач вищої школи для успішної підготовки студентів до творчої самостійної роботи має сам бути активним дослідником. Кафедри мають залучати студентів до проведення наукових досліджень. Педагогічний процес має йти пліч-о-пліч із науковим пошуком.

У вищій школі процес викладання і процес наукового дослідження мають виступати взаємопов'язаними і доповнювати одне одного. Хоча існує їх певна протилежність.

Протилежність між дослідженням і викладанням виражається у відмінності кінцевої мети і методів, засобів досягнення основних задач діяльності вченого і викладача. Метою дослідження є відкриття ще невідомих науці, техніці речей, явищ та їх взаємозв'язків. Дослідник сміливо ставить під сумнів сталі погляди, те чи інші явища, процеси і веде тривалий пошук. При цьому він користується своєрідними методами і засобами дослідження.

В процесі викладання кінцевою метою викладача є формування знань, вмінь і навичок, світогляду студентів і підготовка їх до виробничої і наукової діяльності. В цьому випадку він користується іншими методами, керується встановленою програмою. В цій діяльності викладача часом помічається відсутність такого занепокоєння, пошуку, що яскраво виражено в його дослідницькій діяльності. Він як би мимо волі піддається

прагненню вчити, детально викласти готові висновки науки. Крім того, процеси дослідження і викладання перебігають по-різному. В багатьох дослідженнях в галузі точних, природничих наук дослідник при точному дотриманні умов експерименту, спостережень і застосування одних і тих методів, засобів в певній послідовності завжди отримує однаковий результат. У викладанні подання матеріалу в однакових умовах за допомогою однакових методів і засобів в кожному конкретному випадку веде до різних результатів. Вони будуть різними як в групі студентів, так і в кожного окремого студента, тому що у викладанні важливу роль грає розмаїтість форм і методів, їх динамічність і різноманітні фактори і умови, що впливають на його хід і результати.

Для кращої організації розвитку творчості студентів доцільно проводити порівняльний аналіз структур наукового дослідження і структур процесу викладання. Це дасть можливість визначити найефективніші форми і способи поєднання цих процесів у діяльності викладача і оптимальні умови, форми, методи, що забезпечують максимальний розвиток творчої активності студентів.

Унікальна ситуація складається на клінічних кафедрах вищих медичних навчальних закладів. Тут навчання відбувається безпосередньо на „виробництві”. Педагогічна діяльність викладача нерозривно пов'язана з його фаховою діяльністю і навіть живиться нею. Тут у сконцентрованому вигляді студенти отримують уроки самостійного практичного вирішення повсякденних питань і наукового пошуку, що виховує у них відповідальність і покращує, конкретизує сприйняття учбового матеріалу. В якості взірця має виступати викладач, який поєднує і собі зрілого клініциста і досвідченого педагога.

Отже, потрібно виділити декілька найважливіших функцій, що має виконувати викладач вищої школи у ході навчального процесу, а саме:

1. Функцію інструктора, тобто особи, що надає рекомендації, поради студентам, допомагає у вирішенні проблем студентського колективу.

2. Функцію організатора (на основі вміння сприяти створенню студентського колективу, організовувати практичні та семінарські заняття в атмосфері постійної зайнятості).

3. Функцію предметника (тобто особи, що є фахівцем своєї справи та досконало володіє своїм предметом і необхідним методичним матеріалом).

4. Функцію педагога (тобто людини, що є носієм бази академічних знань, необхідних для розуміння педагогічних процесів та їх втілення в процес освіти і виховання).

5. Функцію дослідника, тобто особи, яка активно створює нові знання.

6. Функція фахівця-практика.

Досвідчений викладач майстерно поєднує виконання усіх функцій, орієнтується у психологічній ситуації студентського колективу, вміє визначити лідерів та встановити з ними позитивний контакт, ставить самому собі високі моральні та професійні вимоги та власним прикладом пропонує студентам модель поведінки чи дій фахівця, спеціаліста своєї галузі. Важливим для викладача є завоювати авторитет серед студентів. Він повинен чітко дати зрозуміти межу між дозволеним і забороненим, майстерно і тонко відшукати "золоту середину" між авторитарним і демократичним стилями спілкування та роботи із молодими людьми. Товариські й довірливі стосунки між викладачем та студентами можуть існувати, але з усвідомленою субординацією, повагою та дисциплінованістю. Викладач не дозволяє собі зловживати владою і, ні в якому разі, не є диктатором власних ідей та думок.

Суть роботи зводиться до того, щоб викладач усебічно вивчив своїх вихованців, відкрив у кожному з них особистість з притаманними лише їй здібностями, захопив їх ідеєю саморозвитку і спрямував на шлях раціональної самоорганізації.

Висновки. Таким чином, в теперішній час відбувається подальше значне підвищення ролі викладача, розширення й ускладнення його функцій. Він має здійснювати навчальну, виховну, розвивальну, культурно-просвітницьку, соціально-педагогічну, інноваційну, дослідницьку та інші функції. Сьогодні викладач повинен бути готовий до сучасної соціальної ролі, здатним бути готовим до переходу від авторитарної до толерантної педагогіки. Через зміни у стосунках викладача і студента потрібно розірвати ланцюг неповаги до особистості, який скоує нашу державу в розвитку освіти. Потрібно, щоб кожний викладач усвідомив, що освіта і наука, знання є стрижнем будь-якої діяльності: і людини конкретної, і суспільства в цілому.

Література

1. Андреев А.А. Педагогика высшей школы (Прикладная педагогика): Учебное пособие в 2 кн. – М.: МЗСИ, 2000.-Кн.1. – 141с.
2. Дзяк Г. Підготовка кадрів: нові підходи // Ваше здоров'я. – 2003. –№ 6. – С. 10.
3. Журавський В.С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. – К.: Видавничий Дім «Ін Юрс», 2003. – С.169-170.
4. Про освіту // Закон України № 100/96 ВР від 23.03.96.
5. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования. – М.: АСПЕКТ Пресе, 1995. – 271 с.

6. Jorge E., Puricelli E, Bobeff J. Multi-agent system as a support of a computer-based education and training // Universidad Nacional de LUJAN, Argentina. – 2000.
7. O'Riordan C., Griffith J. A multi-agent system for intelligent on-line education // Information Technology Centre National University of Ireland, Galway. Ireland. – 2001.

Анотація

У статті розглядаються особливості ролі та функції викладача в системі вітчизняної освіти в період її модернізації і переходу до кредитно-трансферної системи. У зв'язку з цим викладач повинен бути підготовленим до нової професійної ролі, бути людиною, що супроводжує процес самопізнання і саморозвитку студента, скеровує його відповідно до задатків кожного з них.

Аннотация

В статье рассматриваются особенности роли и функции преподавателя в системе отечественного образования в период её модернизации и перехода на кредитно-трансферную систему. В связи с этим преподаватель должен быть подготовленным к новой профессиональной роли, быть человеком, который сопровождает процесс самопознания и саморазвития студента, направляет его соответственно задаткам каждого из них.

© 2007

Климова К.Я.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ У КОНТЕКСТІ НОВОЇ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Подолати кризу світової цивілізації (термін "цивілізація" вперше вжито В.Мірабо в 1757р.), на думку вчених, можливо через перехід до глобального конструктивного співробітництва, взаємопорозуміння та створення життєздатного суспільства (Л.Браун), яке в центр уваги ставить людину з її духовними цінностями. Називаючи сучасну цивілізацію "ноосферним буттям", сучасні педагоги-мовознавці розглядають ноосферу (термін увів Є.Ле Руа у кінці 20-х рр. ХХ ст. у сфері культури, а філософського осмислення поняття ноосфери набуло у працях В.Вернадського) як новий еволюційний стан біосфери, коли розумна діяльність людини є вирішальним чинником її розвитку, коли забезпечена духовна єдність національного і загальнолюдського [4]. З огляду на сказане вище, роль сучасного вчителя у суспільстві стає дедалі вагомішою і відповідальнішою, що зумовлює відповідні зміни у системі вищої педагогічної освіти.

Сучасний підхід до актуальної проблеми підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів характеризується зосередженням на формуванні готовності студентів до професійно-педагогічної діяльності, яка забезпечується сукупністю ключових, загальних і спеціальних компетенцій, з-поміж яких мовнокомунікативна професійна компетенція посідає одне з найважливіших місць.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми.. Вивчення праць українських та зарубіжних педагогів, психологів, мовознавців та лінгводидактів (А.Андреев, В.Антипова, В.Буряк, Н.Волкова, О.Горошкіна, І.Дроздова, Л.Мацько, В.Метаєва, С.Омельчук, В.Орлов, Е.Палихата, О.Селіванова, О.Семенов, Т. Симоненкова, Д.Хаймз та ін.) з проблем компетентності і компетенцій дало нам змогу у визначенні поняття мовнокомунікативної професійної компетенції сучасного вчителя-нефілолога (зазначимо, що професійні компетенції вчителів-філологів мають деяку специфіку, зумовлену фахом, про що докладно йдеться у дослідженнях Т.Симоненкової) виділити: 1) систематизовані знання про мову як найвище надбання цивілізації; 2) знання правил мовного спілкування; 3) знання норм сучасної української мови, спроможність до рефлексії, розвинуте "чуття мови"; 4) уміння і навички правильної побудови зв'язних текстів, зумовлених потребами професійної комунікації; 5) уміння користуватися інформаційно-довідковими джерелами для мовленнєвого самоудосконалення. З огляду на те, що поняття мовнокомунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів досі не розглядалося лінгводидактами у контексті сучасної філософії освіти, ми спробуємо це здійснити у даній статті.

Формулювання цілей статті... Оскільки кожна концепція (за Філософським словником, *концепція* (від лат. "сприйняття") – система понять про ті чи інші явища, процеси; спосіб розуміння, тлумачення якихось явищ, подій; основна ідея будь-якої теорії, головний задум у науковій, художній, політичній та інших видах діяльності людини [7, 301] потребує надійного методологічного підґрунтя, у статті поставлено *завдання* – окреслити філософсько-методологічні передумови розвитку мовнокомунікативної професійної компетенції майбутніх учителів-нефілологів.

Виклад основного матеріалу дослідження... Фундаментальними засадами педагогічних концепцій науковці закономірно вважають "*нову філософію освіти як науки про людину*" (В.Андрущенко, В.Бех, І.Зязюн, О.Кульчицька, Н.Ничкало, В.Орлов, О.Пехота, О.Савченко, М.Чобітько, О.Шестопалюк та ін.). Так, В.Бех зазначає, що одним із ключових понять категоріального статусу сучасної філософії освіти, що розгортається у специфічну концепцію, є поняття освітньо-педагогічної раціональності (освоєння смислів людської діяльності, яка